

ИНДИЯ ЖОМОКТОРУ

ББК 84 (5нг)
И - 60.

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ПРЕЗИДЕНТИНЕ
КАРАШТУУ МАМЛЕКЕТТИК ТИЛ БОЮНЧА
УЛУТТУК КОМИССИЯ**

**ИНДИЯ
ЖОМОКТОРУ**

Бишкек - 2016

УДК 821.21/22
ББК 84 (5Ид)
И 60

Которгон К. Кулалиева
Сүрөтчүсү М. Бусурманкулов

И 60 **Индия жомоктору.** *Котор. К. Кулалиева.* – Б. : 2016.
– 56 бет.

ISBN 978-9967-14-146-9

Тарбиялык мааниси бар бул жомоктор жалпы эле жомок
сүйүүчүлөргө арналат

УДК 821.21/22
ББК 84 (Ид)

И 4703020100-16

ISBN 978-9967-14-146-9

© Кыргыз Республикасынын
Президентине караштуу
Мамлекеттик тил боюнча улуттук
комиссия, 2016.

ТҮЗҮҮЧҮДӨН

Кайсы бир элдин үрп-адатын, маданиятын, турмушун, тарыхын, философиясын, деги эле ошол элди таанып билүүдө жомоктордун ролу чоң. Укмуштуудай Индияны таануу үчүн индия элдеринин акылга бай, кызыктуу окуяларды адамдарды адилеттүүлүккө, сабырдуулукка чакырган жомокторун окууну сунуш кылабыз. Жомоктор балдардын эл-жерди таанып билүүсүнө, көз карашынын туура нукта калыптанышына шарт түзүү менен адамдарга байыркылардын акыл-насаатын, тажрыйбасын, берген сабактарын эске алып, жомоктордогу баалуулуктарды жетекчиликке алуу менен келечекке карай кадам таштоого чакырат.

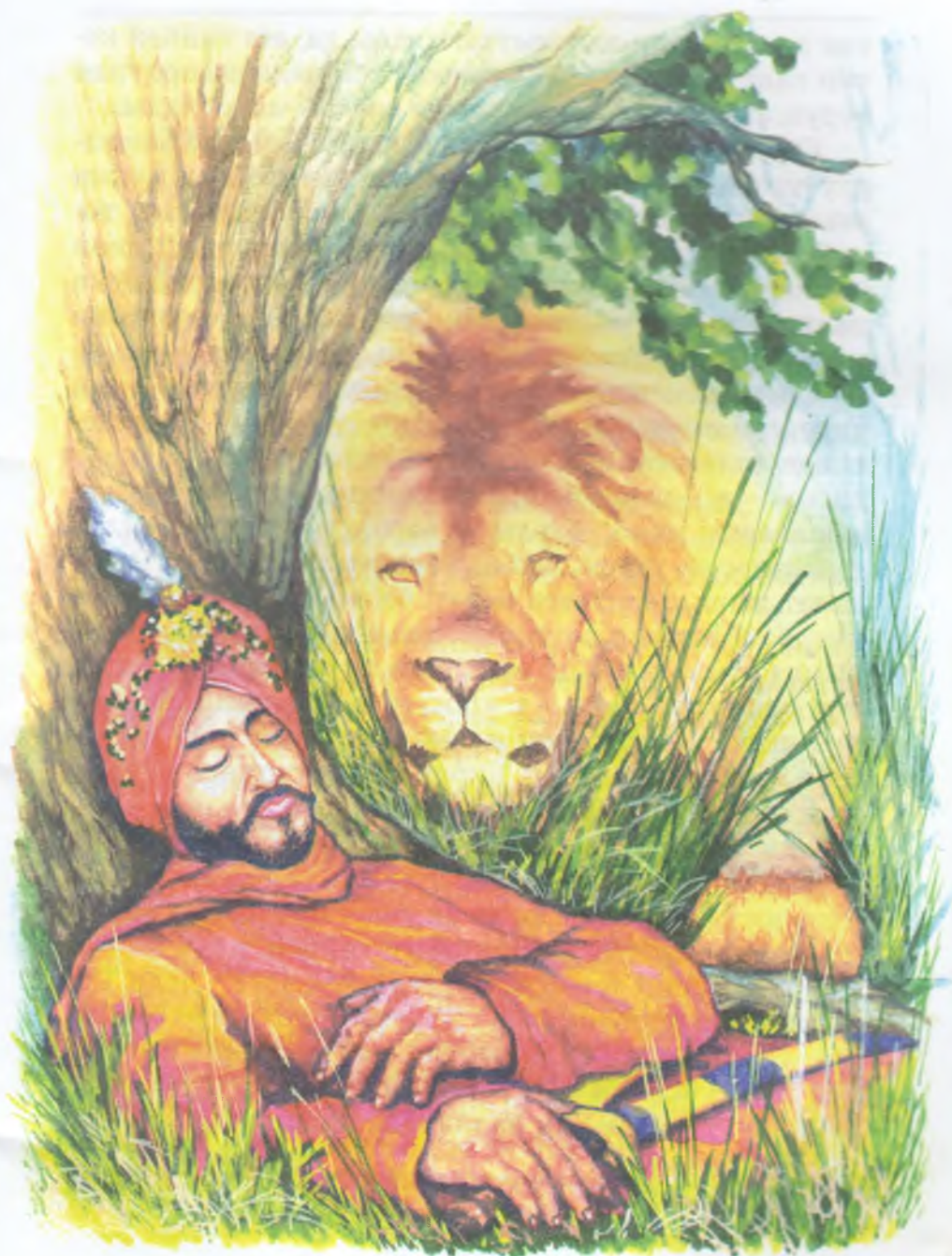
Бул жыйнакка П. С. Рой Чаудхуринин жалпы редакциясы алдында «Индия эл жомоктору» деген серияда ар кыл жылдары басылып чыккан 20 томдуктан тандалып алынган жомоктор киргизилди. Китепке бардык аймактарды камтыбасак да, айрым аймактан алынган жомокторду киргизүүгө аракеттендик. Мисалы, жыйнакка Андра-Прадеш, Пунджап, Керала, Орисса, Махараштра, Уттар-Прадеш, Бихар, Ражастан, Химала-Прадеш, Тамиланду, Карнатака жомоктору киргизилди. Жомоктор англис тилинен кыргыз тилине которулду.

БАРДЫГЫ ӨЗҮБҮЗДҮН ЖЫРГАЛЧЫЛЫГЫБЫЗ ҮЧҮН

Алгери өткөн бир заманда Ганжапурамды башкарып турган королдун башкы кеңешчиси болуптур. Ал бирөө бир нерсе тууралуу сурап калса же өлкөдө кандайдыр бир кайгылуу окуя болсо, «бардыгы өзүбүздүн эле жыргалчылыгыбыз үчүн» деп кайталап айта берчү экен. Анын кайра-кайра кайталап айткан бул сөздөрү падышанын кыжырын келтирчү экен.

Падыша аны текшерип көрүүнү чечет. Бир күнү ал өзүнүн чыпалагын кесип туруп, кеңешчилердин башчысына колун көрсөтүп, анын бул боюнча оюн сурайт. Башкы кеңешчи дайыма кайталагандай эле: «Бардыгы өзүбүздүн жыргалчылыгыбыз үчүн» – деп айтат. Анын айтканы туура экенине карабастан, падыша аябай ачууланып, аны түрмөгө камагыла деп буйрук берет. Камакка кетип бара жаткан башчы коштошуу сөзү катары дагы да: «Бардыгы өзүбүздүн жыргалчылыгыбыз үчүн!» – деп айтат. Аны түрмөгө салышат.

Бир канча күн өтүп-өтпөй падыша аң уулоо үчүн чытырман токойго сапар алат. Эч кебелбеген коштоочулары аркасынан келе жатышты. Бир маалда жалгыз калган падыша чакчайган күндүн ысыгында чарчап-чаалыгып, алдан таят. Ал бир бактын көлөкөсүнө барып жатат да, уктап кетет. Ал уктап жатканда, анын жанына ырылдап бир арстан келет. Падыша ойгонуп кетип, көзүн ачса, арстан аны карап турган экен. Ал коркконунан кыймылдабай жата берди. Арс-

тан аны баштан-аяк жыттагылады да, ага тийбей кетип калды. Бир аз убакыт өткөн соң падыша ордуна туруп, атына минди да шаарын көздөй чапкылады.

Сарайына жетип-жетпей падыша бардык башкаруучуларын, кеңешчилерин чакыртып: «Кана, менин акылман кеңешчилерим, мен чарчап-чаалыгып токойдо уктап жатканда жаныма арстан келди. Ал мени баштан-аяк жыттагылады да, мага тийбей кайра кетип калды. Эми айткылачы, эмне үчүн ал мени өлтүргөн жок? Эмнеге мени тытмалап, жеп салган жок?» – деди. Акылман кеңешчилери ордуларынан туруп: «Менин улуу урматтуум, арстандар жарадар болуп же денесинде залакасы болгондорго тийишпейт, жешпейт дагы» – деп жооп беришет. Ошондо падыша өзүнүн чыпалагын жана «бардыгы өзүбүздүн жыргалчылыгыбыз үчүн» деген башкы кеңешчисин эстейт. Ошол замат шашып түрмөгө барат, башчысын эркиндикке чыгарат. Бардык сотторду чакыртып, баарынын алдында жасаган туура эмес иши үчүн кечирим сурап, сыйлык тартуулайт. Ал: «Досум, чындыгында эле менин чыпалагым, менин жыргалчылыгым үчүн кесилгени азыр далилденди. Бирок сенин түрмөдө отурганың сен үчүн кандай жакшылык алып келди?» – деп сурады. Башчы ордуна туруп, сылык түрдө: «Менин улуу урматтуум! Эгер мени түрмөгө салбаганыңызда мен сөзсүз сиз менен кошо аң уулаганга чыгып жаныңызда болмокмун. Арстан сизге тийбей, мени жемек, анткени менин денемде жаракат жок эле» – деди. Падыша анын жообуна аябай ыраазы болот. Ал өз башкаруучусун кучактайт, кадырлап-сыйлайт жана мындай деп айтат: «Сенин айткандарың дагы бир ирет ыйык Веданын тууралыгын далилдеди. Сенин алдында башымды ийемин».

СООДАГЕРДИН НАСААТЫ

Члгери өткөн заманда бир соодагер жашаптыр. Ал туура жашап, туура жүрүп, көп байлык топтоптур. Өмүрүнүн аягында ал уулун жанына чакырып, ага ийгиликке жетүүнүн төрт сырын айткысы келет. Карыган соодагер баласына:

Дүкөнгө көлөкө менен барып, көлөкө жер менен кайтып жүр;

Карызга акча бер, бирок аны кайра сураба;

Кымбат баада сатып ал да, арзан баада сат, – деп насаатын айтат. Карыя төртүнчү насаатын айтпай, каза болуп калат.

Уулу атасынын айтканын аткаруу үчүн үйүнөн дүкөндөрүнө чейин үстү жакшы жабылган узун далисти курдуруп, дайыма жумушка көлөкө алдында барып келет. Ал карызга акча берип, бирок эч убакта алгандардан кайра сурабайт. Ал кымбат баада сатып алат да, арзан баада сатат. Ошентип отуруп тез эле анын байлыгынын жарымы жок болот.

Бир күнү улгайып калган туугандарынын бири жигиттин үйүнө конокко келет. Ал жаш жигиттен иши кандай жүрүп жатканын сурайт. Жигит атасынын айткан насааттарынын бирин калтырбай аткарганына карабастан, иши артка кетип жатканын жана анын сөздөрүнүн чыныгы мааниси эмнеде экенин сурайт. Аксакал киши каткырып күлүп, сен насааттын маанисин толук жана туура түшүнбөй калган турбайсыңбы. Ал биринчи насааттын мааниси «жумушуңа

күн чыга электе барып, күн баткандан кийин кайтып кел» дегенди билдирет деди. Экинчи насааттын мааниси акчаны карызга чынчыл жана сен кайра андан сурагыча эле кайтарып бере ала турган адамдарга бер дегени. Үчүнчүсү болсо, абдан көп товарды чоң суммага сатып алып, аны жаныңдагы дүкөндөргө караганда арзан баада сат дегенди билдирет.

Карыган соодагердин баласына айтууга үлгүрбөй калган төртүнчү насаат жогоруда айтылган үч насааттын ачкычы болчу.

Насааттын маанисин толук түшүнгөн күндөн тартып, жаш соодагер ошол насаат боюнча жашап, ийгиликке жетиптир.

КОЙЧУНУН ЛОГИКАСЫ

Бир күнү король анын королдугундагы бир да адам мындан ары жаныбарларды өлтүрбөсүн деген буйрук чыгарат. Бир койчу өзүнүн эчкисин жегенге деп соёт. Аны королдун буйругун бузгандыгы үчүн күнөөлүү деп айыптап, королдун алдына алып келишет.

Король: Сен эмне үчүн менин буйругумду бузуп, эчкиңди сойдун?

Койчу: ... *(унчукпайт)*

Король: Эй акмак, сен менин алдымда унчукпай турасың. Кудай сенден өлтүргөндүгүң тууралуу сураганда, сен эмне деп жооп бересиң?

Койчу: Кудай менден сурагыча эле сиз мени өлтүрүп коёсуз го?

Король: Ал сени кайра тирилтип жашоого алып келет, андан соң суракка алат.

Койчу: Анда биринчи далил катары эчки тирилип келиши керек эле да?

Король: Кандай келесоо немесиң, Кудай аны да тирилтет.

Койчу: Эгерде менин эчким тириле турган болсо, Кудай эмнеге мени жазаласын?

Койчунун өзгөчө логикасы королдун ачуусун таратты. Король жылмайып карады да, койчуну жаза-лоодон баш тартты.

НАГАРАЖА

Абдрахминдин жети баласы болуп, баары тең дүйлөнгөн болчу. Анын эң кичүү келининен башкасынын ата-энеси, бир туугандары бар эле. Бир күнү кичүү келинден башкаларынын баары майрамда ата-энелеринин үйүнө кетишет. Кичүү келининин бара турган жери жок эле. Ал аябай капаланып, ыйлап, тагдырына нааразы болот. Ал жыландардын пири Нагаражага ишенчү жана сыйынчу. Нагаража аны аяды. Ал келиндин кайнатасына өзүн кыздын алыс тууганы катары тааныштырып, майрам күндөрү аны менен кетүүгө уруксат беришин өтүндү. Бир канча күн болсо да абдан оор иштен арылганга мүмкүнчүлүгүм болсун деп, келини кайнатасына бул киши анын таякелери болорун айтат. Кайнатасы ага таякеси менен барууга уруксат берет. Нагаража аны өзүнүн Нагалокасына, жыландар дүйнөсүнө, алып келет. Нагаража ал жердин бийлөөчүсү болгон, ал келген коногу үчүн бардык ыңгайлуулуктарды түзүп берет. Ошондой эле бир да жылан анын алдынан чакпасын деп буйрук кылат.

Бир күнү латундан жасалган оор чырак койгучту ордунан жылдырып жатканда, кичинекей жыландар анын бутуна жакын келип калышат. Жыландарды жарадар кылып албайын деп коркуп, калчылдап кетет. Ошол маалда колундагы оор темирди жерге түшүрүп алат. Тилекке каршы, темир бала жыландардын үстүнө түшүп, бирөө оор жаракат алып, дагы бири куй-

ругунан ажырайт. Алардын энеси балдарын жарадар кылганы үчүн аябай ачууланып, кек сактап калат. Бирок алар өздөрүнүн королунун буйругун бузуудан коркуп аны тиштешпейт. Алар ал Нагалокадан кеткен соң өчтөрүн алууну чечишет.

Бир нече күндөн кийин Нагаража аны жакшылап узатат, ал кайнатасынын үйүнө келет. Андан кийин анын аркасынан өч алуу үчүн жыландар келишет. Бул күн Сравана айынын Судха Панжами күнү болчу. Нагаражага сыйынып бүткөндөн кийин, келин Кудайдан бул өчүн алганы келген жыландардын өмүрүн сакташын тилейт. Анын жалбаруусун укканда, жашынып турган жыландардын ага карата жек көрүүлөрү жоголот. Жыландар келинден өч алуудан баш тартышат. Алар Нагаража үчүн сый тамак катары сүт куюлган идишке түшүп, келиндин кымбат баалуу бриллиантына айланышкан экен.

ТООС КУШ БОЛГУСУ КЕЛГЕН ЧӨӨ

Бир чөө караңгы кирер алдында айылдын четинде жүрдү. Азыктанууга эч нерсе таппай, токойду көздөй жөнөдү. Жолдо баратып боёкчунун үйүн көрүп калат. Чөө ичинде түркүн түстүү суу толтурулган идиштерди көрөт. Бул түрдүү түстөгү сүт болсо керек деп да ойлойт. Абдан суусап да турган. Эңкейип идиштеги суудан ичейин дегенче болбой, өзүнүн тең салмактуулугун жоготуп, идиштеги сууга кулап түшөт. Шашып-бушуп сыртка чыгып, өзүнө ачуусу келет. Бул окуяны башкаларга айткысы келбей, кандайча жакшы кылып түшүндүрөрүн ойлойт. Ал Кудай мени тоос куш кылып жаратып койду деп актангысы келет.

Үйүнө келгенде, достору анын көк-жашыл кебетесин көрүшүп:

– Ой, сен эмне болуп алгансың? – деп сурашат.

– Кудай мени тилегиме жеткирди. Эми мен чөө эмесмин. Мен тоос кушка айландым. Карасаңар, мен тоос куш сыяктуу баса да алам!

– Тоос куштун укмуштай сонун жайылган куйругу болот, – дейт түлкү туугандарынын бири.

– Сенин куйругуң болсо, корккондон арткы буттарыңдын ортосунда кыпчылып, иттердикиндей болуп калыптыр, – деди.

– Куйругум болбосо да, мен тоос кушмун, – деди ал мактанып.

– Тоос куштун үнү муңдуу жана бекем, ишеничтүү болот! – деди коён.

– Сенин үнүң болсо бир нерседен корккондой болуп, араң эле чыгат да.

– Мен сайраганды таранчылардан үйрөнөм! – деди чөө.

– Балам, чөөлөр эч убакта тоос кушу боло албайт. Сен өзүңдү сыя-көк аралаш түскө боёп алгансың. Бул боёк кетип калат, – деди энеси.

Апасы оозундагы толтура сууну ага чачып жиберет. Кичинекей чөөнүн үстүндөгү көк-жашыл боёк агып түшөт.

– Бар да, аккан сууга чумкуп чык. Куру намысты ташта, балам, – деди апасы.

Дагы акылына толо элек чөө бир аз ыңгайсызданып, жакын жердеги аккан сууну көздөй жөнөдү.

ЗААРДУУ АЯЛ

Улгери өткөн заманда Гуру Горак Нат аттуу Ыйык адам жашаган экен. Ал өзүнүн акылы жана боорукердиги менен беш дарыянын кесилишкен өлкөсүндө даңазалуу болгон имиш.

Бир күнү аны көрүш үчүн алыскы өлкөдөн зыяратчы келет. Зыяратчы анын үйүнө келген убакта ал үйүндө жок эле. Зыяратчы эшикти каккылайт. Ыйык адамдын аялынын тили узун, өзү урушчаак жана заардуу неме болчу.

«Бул ким? Сенин Гуруң үйдө жок. Жогол бул жерден. Кудайың ушул киши болсо, сен жыргаптырсың!.. Силер баарыңар аны өтө эле мактай бересиңер! Же аныңар мага карап бир сөз айта алсачы! Бир гана Кудайды даңазалаган ырын ырдап эртеден-кечке чейин отурат. Өзүнчө олтуруп алып кишилер алып келген таттуунун баарын жейт! Мага эч убакта бир аз калтырып койбойт! Тамеки тартат! Апийим колдонот! Келечекти көрө билем деп коёт! Ошентип койсо эле, баарыңар анын алдында башыңарды ийип каласыңар, ал деген алдамчы».

Зыяратчы бозоруп:

– Мага бир чыны суу берип коёсузбу? Мен алыс жерден келдим эле, – деп суу сурады.

– Суу да жок! – деп бакырды Гурунун аялы.

– Мен бул сууну каяктан бери ташып келем, билесиңби? Ошончо кыйналып алып келген сууну эми сага берейинби... Аз келгенсип, сен өз уругуңдан куулган

неме болсоң керек! Сенин Гуруң эң төмөнкү катмарды түзгөн кедейлерди окуучу катары тандап алат.

Зыяратчы артка кайта турган болуп кетип баратып коңшуларын көрүп калат.

– Гуру Горак Нат кайда экенин билбейсиңерби? – деп сурайт ал.

– Жунглиге аялына отун алып келгени кетсе керек, – деди алардын бири.

– Ал тиги өйүздө эртеден-кечке сыйынат, – деди жанындагысы. – Ал иштебейт. Үйүндө болбосо – йога менен алектенип жатса керек.

– Ал бир гана өзүнүн аялын угат, кээде аялы аны сабап да коёт! – деди үчүнчүсү.

Таң калычтуу деп ойлойт жолоочу. Коңшулары да анын кайда экенин билишпесе. Чын эле ал үйүндө жок окшойт. Бирок мен алыстан, аябай алыстан аны көрүү үчүн келдим. Гуруга жолукмайынча кетпейм.

Ошентип ал токойду көздөй жөнөдү. Көп жүрбөй эле, ал отун көтөрүп келе жаткан кишини көрдү. Анын жанында жолборс жүргөн эле. Мойнунда болсо жылан оролуп турган.

Жолоочу мунун ыйык Горак Нат экенин билди.

– Улуу урматтуум, сиздин жүгүңүздү көтөрүшүүгө уруксат этиңиз?

– Уулум, менин аялым муну сенин көтөрүп баратканыңды көрсө, мени эч убакта кечирбейт. Мен иштеп акча таппагандыгым үчүн отунга барам, – деди.

– Гуру Горак Нат сиз чын эле ыйык экенсиз! Кандайча сиз аялыңызга сизди сабаганга уруксат бересиз? Жолборстор сизге баш ийип, жылан сиздин мойнуңузга оролуп алыптыр. Бирок заардуу ал да кантип чыдап жатасыз?

- Башкаларды жакшы көргөндөр сабырдуу болот,
- дейт ыйык адам, - жолборсту да, жыландарды да
үйрөтүп, башкара алат... Аялым да бир күнү керекке
жарайт, ошондуктан мага тили узун аял керек. Ал кан-
чалык ачууланса, мен ошончолук сабырдуу болууга
үйрөнөм. Күндөрдүн биринде ал менин ага толук баш
ийип жүргөнүмдү билет. Ошондон кийин ал мынча-
лык заардуу болбой калат.

Зыяратчы Гуру Горак Наттын бутуна жыгылып:

- Менин зыяратым максатына жетти. Сиздин сү-
йүүгө болгон ишеничиңиз мен үчүн алынган биринчи
сабак болду.

КУДУКТАГЫ КИШИ

Кераланын бир айылында аялы жана Жон деген баласы менен Оутха аттуу киши жашаптыр. Оутха көп кишилерден карызга акча алып, аны төлөй албай кыйналып жүргөн. Ага акча бергендердин биринин аты Улаханнан эле. Андан алган акча аны көбүрөөк тынчсыздандырып жаткан.

Бир күнү аялы бир жакка кетип, уулу экөө үйдүн дө жалгыз калышкан. Бир маалда Оутха дарбазадан кирип келе жаткан Улаханнанды көрүп калат. Ал дароо үйдүн аркасындагы суусу кургап калган кудуктун ичине секирип киргенде баласы: «Ата, эмне кылып жатасыз?» – деп сурайт. «Мен кудукка кирип кетейин. Тиги келе жаткан киши мени каякта деп сурайт. Ага билгизбе» – дейт Оутха.

Улаханнан эшиги ачык турган үйдүн ичине кирип Оутханы издейт. Ал баланы көрүп, андан: «Кана, балакай, айтчы атаң кайда?» – деп сурады.

«Менин атам үйдө жок, ал кудукта да эмес» – деп жооп берди бала.

Күнөөсүз кичинекей баланын сөздөрү карыз берген адамды туура жолго салды.

КИЧИНЕКЕЙ КЫЗДЫН БАШЫН ООРУТКАН СУРОО

Эгер чындыкты айтсам, атам апамды өлтүрөт; Эч нерсе деп айтпай койсом, ал иттин этин жейт. Бул сөздү кыйын тандоо алдында турган малаяламдыктар көп айтышат. Бул лакаптын чыгыш теги төмөнкү окуяга байланыштуу.

Рамунун мүнөзү аябай жаман эле, ал көбүнчө үйүнө ичип келчү. Анын аялы турмушунда такыр жакшылык көргөн эмес. Бир күнү түштө Раму койдун этин сатып келип, кечкиге андан даамдуу тамак жасап кой деп айтып, жумушка жөнөйт. Аял этти кире беришке коюп, табак жана бычак алып келүү үчүн ашканага кетет. Кайра келгенде, ит болгон эттин баарын жеп бүтүп калган болот. Ал аябай капа болуп, корко баштайт. Колуна таш алып, итти бир урат. Катуу урган экен, жаныбар ошол жерде өлөт. Ал дароо ойлонуп, итти бөлүктөргө ажыратып, этти жууп, аны сонун кылып бышырып коёт. Күйөөсү келгенде, анын алдына бышырылган этти күрүч менен алып келип коёт. Бул окуянын баарына күбө болуп отурган алардын кичинекей кызы: «Эгер мен чындыкты айтсам, атам апамды өлтүрөт; эч нерсе деп айтпай койсом, атам иттин этин жейт», – деп айтат. Кызынын айткан сөзү Рамуну ойлонтуп коёт. «Бул эмне деп жатат?» – деп сурайт ал

аялынан. Байкуш аялы коркконунан чындыкты айтат. Рамунун маанайы жакшы болчу. Ага бул күлкү келерлик кырдаал жагып, аялын жазалабайт. Бирок ал окуяны өзүнүн пайдасына чечип, кийин аялына өзүнө иттин этин жегизгенге аракет кылганын эскертип, аны тажатчу болду.

ЭМНЕ ҮЧҮН ДХАРМАПАДА ӨЗ ӨМҮРҮН КУРМАНДЫККА ЧАЛДЫ

Орисса көптөгөн жаркыраган жана абдан кооз храмдардын өлкөсү. Храмдардын эң белгилүүлөрүнүн бири Конаркадагы Чандрабхага храмы. Бул храм Уткалды (Ориссанын дагы бир аталышы) жүздөгөн жылдар мурун башкарып турган улуу король Нарасимха Дева тарабынан курулган. Ал бул храмды он эки миң уста менен он эки жыл дегенде араң салып бүтүргөн. Король бул жумушка өлкөдөгү эң мыкты усталарды тандап алып келип иштеткен. Ал бул храмды салып бүтмөйүнчө бир да куруучу үйүнө бара албай тургандыгын буйруган.

Храм курулушунун башкы архитектору Бису Махарана болгон. Бису үйүнөн чыгып, храм курулушуна жөнөп жатканда, аялынын боюнда бар болчу. Бир канча айдан кийин аялы уул төрөйт, бирок анын атасы жумушун таштап, жаңы төрөлгөн баласын көргөнү үйүнө келе албайт болчу.

Арадан он эки жыл өтөт, бирок Бису баласын али көрө алган жок. Ал арада анын баласы келишимдүү, сүйкүмдүү, берешен болуп чоңоёт. Энеси аны абдан жакшы көрүп, жакшы тарбиялоо үчүн болгон күчүн жумшайт. Атын Дхармапада деп коёт, кээде эркелеткенде аны «Дхарма» деп чакырчу. Ал баласына бабаларынан калган кесипти үйрөтүү үчүн кам көрөт. Баласына храмды куруу чеберчилигин үйрөтөт. Дхармападанын бала кезинен эле бул искусствого кызыгуусу бар эле. Ал көпкө дейре таштан же жыгачтан оюнчук

храмдарды, чептерди куруп ойноп отура берчү. Анын кол менен жасаган нерселерин көргөндөр, анын жөндөмдүүлүгүнө абдан таң калышчу. Алар Дхарма бир күнү улуу архитектор болот деп айтышчу. Ал беш жашынан тартып айылдагы мектепте окуду. Бала зээндүү болуп, сабактарын жакшы окупчу. Аны мугалимдер да, достору да жакшы көрүшчү. Бирок аны көрө албаган бир бала да бар эле.

Бир күнү мектепте балдар жазып жатканда, Дхарманын бору колунан түшүп, тоголонуп алыска кетет. Ал бирге окугандардын бирине аны алып берип коюусун суранат. Ал бала алып берүүдөн баш тартып гана койбостон, Дхарманы шылдыңдаганга чейин барат. «Мага буйрук бергидей сен ким элең? Сен өзүңдү кимдин баласымын деп ойлоп жатасың?» – деди ал оройлонуп. Ар жакта турган бир-эки бала да ага кошулуп: «Ооба, ооба. Кана, бизге атаңдын атын айтчы. Деги сен өзүң аны көрдүң беле?» – дешет, Дхарма эмне деп айтарын билбей туруп калат. Балдар анын жинине тийгилери келип: «Ооба, албетте, сенин атаң жок да» – дешип каткырып күлүшөт. Байкуш Дхармапада шылдыңга калып, үйүнө капалуу кайтат. Баласынын кайгылуу түрүн көргөн энеси аябай тынчсызданат. «Эмнеге мынча капалуусуң, балам?» – деп сурады ал. «Сенин атаң Чандрабхага храмын салганы үйдөн кеткенден бери, сен мени менен дайыма кубанычта элең. Чындыкты айтчы, сени эмне мынчалык кайгыга салды?» – деди.

– Апа, мен таптакыр атамды көрө элекмин. Эмнеге ал үйгө келбейт? Бүгүн мени менен бирге окугандар сенин атаң жок деп мени капа кылышты, – деп жооп берди Дхармапада кайгылуу түрдө.

– Кандайча! Кандайча сенин атаң жок! Ким айтты муну? Ишенип кой мага, балам, сенин атаң курулуп жаткан даңазалуу храмдын архитекторлорунун ба-

шында турат. Мен сага муну мурун да айтып берген элем. Сен белгилүү архитекторлордун урпагысың. Алар Уткалды аймактарындагы көптөгөн храм жана чептерди курушкан. Мындай тегибиз менен ар бирибиз сыймыктанышыбыз керек, – деди апасы.

– Аай, апам ай, мен билем мектептеги балдар мени көрө алышпайт. Мен муну түшүндүм. Бирок мага менин атам жана чоң аталарым тууралуу көбүрөөк айтып берчи.

– Угуп тур, балам, сенин чоң аталарың Жаганнатхтагы укмуштай кооз храм Срикхетраны (Пуринин башка аты, Жаганнатхтагы ыйык шаарлардын бири) курууга жардам беришкен. Храм курулуп бүткөндө, алар Король Индрадюмнанын сыйлыгына татыктуу болушкан. Бир жыл өткөндөн кийин Император Каравела жомоктогудай кооз Кандагири үңкүрүн таштан салдырат, бул жумушту да сенин бабаларың жасаган. Дагы Король Лалатенду Дева сенин чоң аталарыңа Екамракананадагы (Эски аты Бубанесвар, азыркы Ориссанын борбор шаары) белгилүү Шива храмын салдырган. Бир жылдан кийин сенин чоң атаң Катактагы Барабати чебин (азыркы Куттактагы эски шаар чалдыбары) оңдоо ишине тартылган. Ал ошол жерде иш бүтө электе каза болгон жана үйүнө кайтып келген эмес. Сен Уткалдагы кооз храм жана чептерди салган, ушундай белгилүү куруучулардын үй-бүлөсүнөн болосуң.

– Энеке, мен мактоого татыктуу тектен экендигиме ишендим, – деди Дхарма сыймыктануу менен. Эми мага атам жана ал жасап жаткан иш жөнүндө айтып бериңизчи.

– Сенин атаң биздин улуу урматтуу Королубуз Нарасимха Дева тарабынан чакырылып, курулуштагы усталардын баарынын үстүнөн карайт. Король храм

курулуп бүтмөйүнчө куруучулардын бири да курулушту таштап үйүнө кетүүгө болбойт деген буйрук чыгарган. Сенин атаң ошондуктан али күнчө сени көрө элек. Ал Чандрабагада деңиздин жээгинде Күн кудайына арналган улуу храмды куруп жатат. Чандрабага зыяратчылар көп келген ыйык жер. Ал храм курулушу бүтөйүн деп калды деп айткан, жакында келип калат деп күтүп жатам.

Дхарма чыдай албай калды.

– Апа, – деди ал, – мен Чандрабагага барып, атамды жана ал салып жаткан храмды көргүм келип жатат. Бул сапар мен үчүн ыйык жерге зыярат катары да эсептелет. Мен ал жерде көпкө турбайм. Мен сага атамдан кабар алып келем. Энеке, мага барууга уруксат берчи? Алгач, апасы ага макул болгон жок. Бирок ал жүрөгүнүн тереңинде баласына каршы тура алган жок. Дхарма сапарга чыгар алдында апасы анын аман-эсен барып келишин тилеп, мындай дейт: «Кудайым сени бөөдө кырсыктан сактасын, сени атаңа эсен-соо жолуктурсун». Энеси: «Короодогу жемиштерден жаныңа алып ал. Атаң аларды жакшы көрөт. Алар атаңдын сени таанышы үчүн да кызмат кылат, белги болот. Анткени бул жемиштер биздин гана короодо өсөт.

Энесинин батасы менен Дхарма Чандрабаганы көздөй сапар алат. Бирок ал өтө жаш эле, кайсы жол менен барууну деле билбейт болчу, бирок коркпой жолго чыкты. Ал деңиздин боюна, деңиз кумуна жана бийик казуарина дарактарына жакындаган сайын жүрөгү дүкүлдөп башкача согуп жатты. Желдин согушу менен дарактагы жалбырактар шуулдашып ага кош келдиң деп жатышкансыды. Деңиз жээгиндеги кум жуугандар тарса-тарс эттирип чыгарган үндү ал угуп жатты. Балыкчылар бир күн кечке кармаган балыктарын ташуу менен алектенип жатышкан. Де-

ңыз чардактары кайыктардын үстүндө кайкып учуп, куштардын ачуу кыйкырыгы менен балыкчылардын үнү жаңырып келип жатты. Жакындаган сайын укмуштуудай кооз храмдын элеси алыстан заңкайып көрүнүп турду. Укмуштай күчтүү толкундары жана жээгиндеги кооз храмы менен көпкөк деңиз аны суктанууга аргасыз кылды.

Ал жакындап келгенде катуу иш жүрүп жаткан жерди көрдү. Жумушчулар колдорундагы аспаптары менен чоң таштарды сүргүлөп, алардан түрдүү фигураларды жасап жатышкан. Башкалары таштарды жогору көтөрүп жайгаштырып жатышты, баары өз жумуштары менен алек. Дхармапада бул жердегилердин бирин да тааныбайт эле. Ал аябай көп кишинин ичинен атасын кантип табарын билбей турду. Акыры ал Бису Махарананы сурап отуруп тапты. Ал атасын канча убакытта таба турганын деле билбейт болчу. Атасын канча убакыттан кийин таап жолукса да, ал атасын тааныгандай болуп көрүндү, ага жер-жемиштерди берип, үйүндөгүлөрдүн салам-дубасын айтты.

Көптөн бери баласын көргүсү келип жүргөн Бису, ага жолукканына аябай сүйүндү. Ал Дхарманы жетелеп алып, храмды көрсөттү, ага храмды куруу жумушунда кандай өзгөчөлүктөр болгонун айтып берди. Дхарма укмуштай сонун храм араба сыктуу формада экендигин байкады. Арабанын күчтүү дөңгөлөктөрү чеберчилик менен кооздолуп чегилген экен. Таштан чегерилип жасалган аттар чын эле арабаны сүйрөп бараткандай көрүнөт экен. Ар бир таш оймо-чиймелер менен кооздолуп чегилген эле. Аялдардын жана эркектердин, пил жана аттардын, музыкант жана бийчи кыздардын айкелдери жашоодогудай сонун көрүнгөндүктөн, карап отуруп анын көздөрү кароодон талган жок.

Анын атасы Бису: «Бул храм Күн кудайына деп салынды. Король муну дүйнөнүн керемети болсун, бул жерге алыс-жакындан Күн кудайына сыйынганы келгендер көрүп, сулуулугуна суктансын деп салдырды» – деп улады өзүнүн сөзүн. Бул курулуш он эки жылдан бери жүрүп жатат, бирок храмдын курулушу али бүтө элек. Король да бүтөрүнө аз калганда тынчсыздана баштады. Анын кыялы орундалды, бир гана анын храмга таштан таажы орнотуу тилеги орундалбай калды. Биз аны храмга орнотконго аябай аракет жасадык, бирок биздин аракетиниздин баары текке кетти. Дайыма аны чокусуна чыгарып, мына орнотук дегенибизде, кайрадан кулап түшүп жатты. Бул жерде кандайдыр бир сыр бардай эле. Кечээ, король чыдамсызданып, ачууланып храмдын курулушу үч күндө бүткөрүлсүн, эгер бүтүрө албасаңар, бардык усталар өлтүрүлөт деген буйрук чыгарды. Бүгүн күн батканда усталар чогулуп эмне кыларыбыз тууралуу сүйлөшөбүз. Мен мындан кутула аларыбызга анча ишенбей турам, бизде убакыт да абдан аз. Биздин айлабыз түгөндү.

Дхармапада атасын карап, терең кайгыдагы элди көрүп абдан капа болду. Ал атасынан бул жыйынга катышууга уруксат беришин суранды.

Жыйналышта көп пикирлер айтылды. Алар талкуулашты, бирок бирөө да абалды жеңилдете ала тургандай эмес эле. Акырында Дхармапада ордунан туруп, эки колун алдына алып, чогулгандарга кайрылып: «Мырзалар, эгер сиздер уруксат берсеңиздер мен бир нерсе айтайын. Мен сиздердин кызматыңыздарга жарайм деп ойлойм. Кичи пейилдикке, мени жашсынтпаңыздар. Мен бул таштан таажыны храмдын башына кийгизем. Мен сиздерден мага уруксат берүүңүздөрдү гана суранам» – деди. Бардыгы бул жаш

баланын ушунтип айтып турганына таң калышты. Бирөө: «Кандайча! Биз ушунча жөндөм жана тажрыйбага ээ болуп туруп, орното албаганды, бул жаш бала кантип чечсин? Бул эмне сыйкырчыбы?» – деди. Дагы бири: «Биз куру намысты коёлу да, бул балага мүмкүнчүлүк берели. Эгер жасай алса, биз уят болобуз. Эгер мүмкүнчүлүк бербесек, биз эч нерсеге жетише албайбыз. Дагы бири бул пикирге карата: «Эмнеге? Биз бардыгын жоготобузбу? Он эки миң куруучу коё албаган таш таажыны белгисиз бир алыстан келген жолоочу орнотуптур дегенди уккан эл биз жөнүндө эмне деп айтат? Намысыбыз кайда? Бул кабарды король укса, ал баарыбызды өлтүрө турганын ойлодуңарбы?». Эң акырында жашы боюнча баарынан улуу уста мындай деди: «Эки учурда тең биздин өмүрүбүзгө коркунуч бар. Эгерде алыстан келген бул бала максатына жете алса, биз коомдогу ордубузду сактап кала алабыз. Бирок храмдын калган иши бүтпөсө, эсиңерден чыгарбагыла, куруучулардын бул атаандашуусу түбөлүккө жаман окуя катары элдин эсинде калат. Куру намысты таштап, бул балага жумушту аткарууга уруксат берели». Карыган устанын айткандарын туура көрүшүп, Дхармападага уруксат беришет.

Эртеси күнү таң атпай, Дхарма храмдын курулушу менен жакындан таанышуу үчүн аны бир сыйра айланып карап чыгат. Ал храмдын бөлүктөрүн жакшылап билүү үчүн бир саат убактысын кетирди. Андан соң ал храмдын үстүнө чыгып, башкы деп эсептелген жерде түн киргиче иштеди. Он эки миң уста ал түнү уктаган жок. Таңдын атышы менен баарынын таң калуусун туудуруп, таажынын учу тээ бийикте көрүнүп турган эле. Жүзү күнгө күйгөн Дхармапада кубаныч менен храмдан түштү. Анын атасы аны карай чуркап барды да кучактады. Усталардын бардыгы аны тегеректеп,

ага ыраазычылыктарын билдирип, бата берип жатышты. Алар храмдын курулуп бүтүшүнө кубанышты, алардын кубанычы да, кайгысы да алар менен бирге эле. Муну сезген Дхармапада эмне үчүн алар дагы деле капалуу экендигин билгиси келди.

– Сен көп жаша, сенин эрдигиң түбөлүккө жашасын. Бирок сенин ийгилигиңдин сыры жашыруун калбаса керек. Король бул тууралуу сөзсүз угат. Сен сыйлыкка татыктуу болосуң, бирок биздин тагдырыбыз эмне болот, али белгисиз, – дешти алар.

Муну уккан Дхарма абдан капа болду.

– Королдуктагы адамдар өлтүрүлүп жатса, мага сыйлыктын эмне кереги бар, – деди ал, – бул укмуштуудай кооз храм силердин эмгегичер менен турду. Мен акырында гана чокусун ташты орнотуп бердим. Менин эч кандай сыйлыкка муктаждыгым жок, – деп, буларды айтып ал кетип калды.

«Менин айымдан королдуктагы көп киши өлө турган болсо, мен кантип жашамакмын? Жалгыз менин өмүрүмдүн кыйылышы, королдуктагы көп адамдын өмүрүн сактап калат» – деп ойлоду ал. Күндүн алгачкы нуру храмдын борборуна тийип-тийе электе Дхармапада храмдын үстүнө чыкты да, ал жерден өз боюн таштады.

Дхармапада курман болду. Белгилүү храмдын калдыктары азыр да бар. Ориссалык балдар Дхармапада жөнүндөгү бул баянды укканды жакшы көрүшөт жана жадында бекем сактап жүрүшөт. Дхармападанын эли үчүн өз жанын курмандыкка чалганын эч качан унутушпайт.

РУПИЙ ДАРАГЫ

Алгери өткөн бир заманда Аат-Пат-Нагар деген жерде бир Брахман жашаган экен. Бир күнү ал королго барып, садага сурайт. Король ага садага катары жүз рупий берейин дейт. Бирок Брахман алгандан баш тартып: «Мен жүз рупий менен эч нерсе кыла албайм. Сен мага элдикин эмес, өзүңдүн маңдай терин менен иштеп тапкан нерсеңди бер», – дейт.

Король жакшы түшүнбөй калды. Ал эч нерсе бере алган жок, анткени өзүнүн маңдай терин агыза иштеп тапкан эч нерсеси жок эле. Ошентип ал Брахманга эки күндөн кийин келишин өтүндү.

Эртеси күнү король эрте турду, кымбат баалуу королдук кийимдерин чечип ыргытты да, эски, айрык кийимдерди кийип, жакын жердеги бир айылга жөнөдү. Бир маалда жолдо иштеп жаткан кишилерге жолукту жана алардын башчысынан жумуш сурады. Башкаруучу:

– Сенин колуңан эмне келет? Жер каза аласыңбы? – деп сурады андан.

– Ооба, – деп жооп берди король.

– Макул, сен бул шиш күрөктү ал да бул жерди казып, топуракты жолго ташы, – деди.

Король күрөктү алды да, жерди каза баштады. Көп өтпөй эле мындай оор жумушка иштеп көрбөгөн королдун кетпеген жеринен тер кетти. Ал күрөктү да кармай албай калды, анткени алакандары кесилип, жоруп кетти. Башкаруучу анын мындай абалын көрүп: «Мени кара, сен мындан ары каза албайсың. Алдагы кебетеңди карачы, аябай тердеп кеттиң» – деди.

Ал төрт аннаны (тыйындын эски аты) аны көздөй ыргытып, буларды алгын да, бул жерден кет деди. Король төрт коинди (тыйынды) алып, үйүнө келди.

Эртеси күнү король жаркыраган королдук кийимдерин кийип, чөнтөгүнө төрт тыйынды салды. Брахмин келип, андан кайра кайыр сурады. Король чөнтөгүнөн төрт тыйынды алып чыгып: «Мен бул акчаны өз маңдай терим менен иштеп таптым» – деди.

Брахман аны алды да эмне кылды билесиңерби? Өз короосундагы жыш өскөн Тулсинин жанына, кудукка жакын жерге көмүп койду. Ал тыйындар өсүп чыкты жана чоң даракка айланды. Анын тамыры тереңде, кудукта жаткан. Дарактын бутактарында бир нече күндөн кийин рупий коиндер пайда болду. Бир күнү королдун кишиси, храмга барып сыйыныш үчүн жакынкы аймактан гүл терип жүрүп, рупий-даракты көрүп калат. Ошол замат королго барат да: «Королум сиздин бакчаңыз бакча эмес экен! Брахминдин короосунда мөмөсү жалтыраган күмүш рупий болгон бак бар экен» – деп көргөнүн төкпөй-чачпай айтып берет.

Король айран таң болот. Ал желдеттерине барып, бакты тамыры менен көчүрүп келгиле деген буйрукту берет. Бирок Брахмин аларды бакка жакындатпай коёт. Ал: «Эгер король даракты алгысы келип жатса, келсин да өзү алып кетсин» – дейт. Король өзү келип, даракты тамыры менен жулуп көчүрүп кетейин дегенде, Брахмин: «Ырас эле, королум, сиз мага эмне бергениңизди унуткан жоксузбу? Болгону төрт анна. Бирок сиз аны маңдай териңиз менен иштеп тапканыңыз үчүн ал укмуштай даракка айланды. Ооба, бак сиздики. Бирок сиздин мага төрт гана анна бергениңиз калпыстык эмес. Эгер сиз аны кайра алгыңыз келип жатса, мага канча берсеңиз, менден ошончону гана аласыз», – деди.

Король уялып, өз жолуна түштү.

ЭНЕНИН СҮЙҮҮСҮ

Илгери, илгери өткөн заманда король жана королева жашаган экен. Алардын аябай жакшы көргөн бир кызы болуптур. Күндөрдүн биринде королева катуу ооруп калат, аны эч ким айыктыра албай коёт. Ал өзүнүн ичер суусу бүтүп калганын билген соң королду чакырып: «Кызыбызды дайыма кыйынчылыктан корго, жакшы кара» – деп айтат.

Аялы каза болгон соң, король кайра үйлөнөт. Канайымга кызды жакшы кароосун суранып, мамлекеттик иштер менен алектенип калат. Бир канча убакытка чейин канайым кызды жакшы эле караганга аракеттенди, бирок кийинчерээк анын кызга болгон мамилеси өзгөрдү. Ал аны уруп, ал бозоруп, арыктап, сөөгү эле калсын деп ачка коюп жатты.

Бир күнү кыз ачка болуп, жегенге бир нерсе сурады. Ага тамак бергендин ордуна, өгөй энеси аны бир урду. Байкуш кыз короого чуркап чыгып, бир бактын түбүнө барды да бышактап ыйлай баштады. Күтүүсүздөн ал бактан чыккан бир үндү укту. Караса, бир тоос куш отуруптур. Тоос куш мындай дейт: «Ыйлаба, кызым. Мен сенин энеңмин, мен тоос кушка айланып калганмын. Мен сага жегенге жер-жемиштерди, башка азыктарды берип турам. Ачка болгондо келип, ушул дарактын түбүнө отур». Кыз аябай сүйүндү. Ачка болгондо эле келип, тоос куш берген жемиштер менен курсагын тойгузуп жүрдү. Кыздын күндөн-күнгө толуп, жакшынакай болуп баратканын байкаган кана-

йым буга бирөө тамак берип жатат деп шектене баштайт. Ошентип ал өзүнүн бир күнүн чындыкты билип кел деп жөнөтөт. Канайымдын кызматчы кызы бакчага жашынып, аңдый баштайт, ал тоос куштун кызга тамак берип жатканын көрөт. Ал канайымга чуркап барат, баарын айтып берет. Канайым ооруп жаткандай болуп, төшөккө жатып калат. Король келип эмне болгонун сураганда ал: «Бул жерде бир тоос куш бар, ал менин тереземдин түбүнө отуруп алып, сайрай берет, ошондон башым ооруп чыкты» – деп жооп берет. Анда король: «Ошол эле болсо, мен аны өлтүргүлө деп буйрук берем» – деди. Королдун кызы бул сүйлөшүүнү угуп калып, алынын келишинче, буту-бутуна тийбей чуркап барып, тоос кушка баарын айтып берет. Анда тоос куш: «Кызым, тынчсызданба. Мен азыр эчкиге айланам жана ушул дарактын түбүндө болом. Курсагың ачканда келип, эчкинин сүтүнөн ичип тур» – деди. Ошентип кыз эчкинин сүтүн иче баштады. Канайым кыздын ден соолугу жакшырып баратканын көрөт да кайрадан баягы кызматчысына буга тамакты ким берип жатканын билип кел деген тапшырманы берет. Кызматчы кыз короого чыгып жашынып алып, аңдый баштады. Королдун кызына эчки өз сүтүн берип жатканын көрдү. Ал канайымга барып баарын айтып берет, канайым кайрадан ооруп жаткан киши болуп жатып калат. Король келип: «Эмне болду, эмне мынчалык ооруп жатып калдың?» – деп сурайт. Менин башымды ооруткан бул жактан келген үндөр. Менин тереземдин жанында бир эчки бар, ал күнү-түнү мекиренип мага уйку бербей жатат». Король: «Эмне анча тынчсызданып жатасың, аны бир заматта өлтүртүп коём» – деди. Мунун баарын уккан королдун кызы шашып эчкиге чуркап барды да: «Энеке, азыр король

сени өлтүртөт» – деди. Анда эчки: «Эч ойлонбо, кызым, мен дан талаасына айланам. Сен ачка болгондо, бир баш буудайды сындырып алып, отко кууруп жеп жүр» – деди. Ошол замат эчки өлтүртүлдү, бактын ары жагындагы бир аз жерге дан эгини жайнап өсүп чыкты. Кыз канайым ага тамак бербей койгон убакта ошол дандан бышырып жеп жүрдү. Кыздын арыктабай, ошол боюнча жакшынакай болуп жүргөнүн байкаган королева кайрадан кызматчы кызды чакырып, бул тамакты кайдан алып жатканын билип кел деп буйруду. Ал буудайдын арасына жашынып алып, кыздын буудайдан бир баш сындырып алып кетип баратканын көрөт. Кызматчы кыз королевасына барып көргөнүн айтты. Канайым уктуочу бөлмөсүнө барып, кайрадан оорукчан адам болуп жатып калды. Король тынчсызданып: «Эмне болду?» – деп сурады. «Мага такыр тынчтык жок болду?» – дейт канайым, алгач бул аябай жаман тоос куш, андан соң эчки, эми бул эгин талаасына келип дан жеген чымчыктардын чырылдаганын бир күн кечке угуп отурам. «Анан кантип уктайын?» – деди. Анда король: «Жакшы, мен ал жердеги бардык данды түп-тамыры менен оруп, алыс жакка ыргытып салгыла деп буйрук берем» – деди. Ал желдеттерин чакырып, өсүп турган эгинди бүт тамыры менен оруп салууларына буйрук берет. Алар казып, оруп салалы деп барганда жердин таштай катуу экендигин көрүштү. Күрөктөр жардам бере алган жок. Кызматчылар кайра королго келишип: «Улуу урматтуум, бул эгин өсүп турган жер таштай катуу жер экен. Биздин күрөктөрүбүз майышып калды, биз ал жерди эч нерсе кыла алган жокпуз» – дешти. Король: «Кандайча таштай болсун, мен барып өз көзүм менен көрөм» – деди. Ал кызматчылары менен ал жерге бар-

ды да, кана, күрөктөр менен каза баштагыла деп буйрук берди. Бирок алар оңою менен жерди каза албай коюшту. Ал муну көрүп, колуна күрөктү алды да жерге бир урду. Жерге бир урары менен аппак көйнөк кийген королдун биринчи аялы пайда болду да, мындай деди: «Улуу урматтуу король! Сиз мага кызымды жакшы карайм деп сөз берген элеңиз, бирок жаңы канайым ага азап-тозокту көрсөтүп, ачка да коюп жатат» – деди да көздөн кайым болду. Королдун эси ооп калды. Жаңы алган аялын кан сарайынан кубалап жиберди. Ошондон кийин ал кызын өзү карай баштады.

АКЫЛДУУ КЫЗ

Үлгери өткөн бир заманда бир айылдык кишинин жети баласы болуп, аларды биринин артынан экинчисин жашына карап үйлөнтөт. Эң кенже уулунун келинчеги баарынан жаш болгонуна карабай аябай акылдуу болуптур. Үй-бүлөсүнүн жашоосу күндөн-күнгө кыйындап баратканын сезген келин күйөөсүнө, кайнагалары жана кайнатасына: «Биз бул айылда жакшы жашоого мүмкүнчүлүк таба албадык, жакшыраак жашай ала турган башка бир жерге барып көрбөйлүбү» – деди. Үй-бүлөсү анын сунушун макул көрүп, жарыбаган оокаттарынын ичинен жарактууларын алып, айылды таштап чыгып кетишти.

Алар келип отурукташкан айылда ызы-чуу болуп жатыптыр, анткени королева мойнуна таккан шурусун жаңы эле жоготуп алган имиш. Ал мончого барып, мончогун чечип кудуктун жанына койгон. Айры куйрук учуп келип, анын мончогун илип алып кеткен экен. Кызматчылардын баары жана канайым өзү кошо мүмкүн ал таштап коёр деген үмүттө ызы-чуу салышып, кыйкырышат. Бирок куш таштабай учуп кетип калат. Айры куйрук алыс учуп барып, таң калычтуусу, мончокту жети бир тууган жана алардын атасы жашаган жерге барып таштайт. Кичүү уулунун келинчеги аны көрөт да, алып коёт.

Королева мончокту жоготконуна аябай капа болот. Король кимде ким мончокту таап, алып келип берсе, ага беш айылды бере турганын айтып, жар салдырат. Кенже уулдун келинчеги жарыяны угуп, мончок анда

экендигин билдирет. Абдан таң калган ал айылдыктар аны дароо королеванын алдына алып барышат. Король: «Кызым, айтчы, мончок сендеби? Эгер сенде болсо, аны бизге бер, ордуна беш айылды аласың» – деди. Анда кыз: «Урматтуу королум, мага беш айылдын кереги жок, бирок менин бир гана өтүнүчүм бар» – деди. Анда король кызга карап: «Мүмкүн болсо, каалоң аткарылат» – деди. Анда кыз: «Менин суранарым Сохраней майрамы (бодо мал, уй жана букалар майрамы) түнү эч ким үйүндө чырак жакпасын, жалгыз биз гана бир чырак жагабыз» – деди. Анда король: «Өтө эле жөнөкөй өтүнүч турбайбы, мен муну аткарам» – деди. Кыз мончокту алып чыгып берди да, үйүнө кайтып келди. Күйөөсү жана кайнагалары, айылды сурабагандыгы үчүн аны такыр эле акылсыз экен деп ойлоп жатышты. Кыз баары жакшы болорун айтып, аларды бир жумадан кийин боло турган бодо мал майрамын күтүп туруулары керек экендигин суранды.

Майрам түнү айылда алардыкынан башка бир да үйдө жарык күйгөн жок. Бука, уй, топоз, эчки, койдун баары караңгыда адашып жүрүштү. Бир гана жердеги жарыкты сезген айылдагы малдын баары кыздын үйүнө келишти. Жергиликтүү салтка ылайык, мал кимдин эшигинин алдына келсе, кийин ал ошолорго тиешелүү болуп калчу. Мына ушундай жол аркылуу бул үй-бүлө абдан байып, жыргап-куунап күн өткөрдү. Кыз үйүндөгүлөрүнө айылдарды башкаруу кыйын иш, башкарууну да билиш керек, эгер беш айылды алсак, аябай кыйналмакпыз деп түшүндүрдү. Бирок биз малды башкарууну билебиз жана андан кандайча акча табарыбызды да билебиз, ошондуктан мал алганыбыз жакшы болду деди. Бардыгы буга макул болушту, анткени кыз абдан акылдуулук кылган эле. Ошондон тарта алар бактылуу жашап калышкан экен.

УЧУУЧУ ПИЛ

Үлгери өткөн бир заманда эки канзаада жашаган экен. Алар апасы каза болуп, атасы кайрадан үйлөнө электе чоң ак сарайда бактылуу өмүр сүрүшкөн эле. Королдун жаңы аялы балдарды жаман көрөт, бир күнү король аң уулаганы кеткенде, эки атчан кишиге балдарды киши жашабаган чытырман токойго алып барып таштагыла деп буюрат. Буйрук аткарылып, эки канзааданы аябай коркунучтуу бир жерге алып барып ташташат. Эки бир тууган эр жүрөк уландардан болушкан, алар эч нерседен коркушкан жок. Алар бир жерде отура бербей жол жүрүштү. Көп жүрүштүбү, аз жүрүштүбү, айтор, бир күнү укмуштуудай бай королдун сарайына туш болушту. Бир күнү алар көчөдө кетип баратышса, ал жердин королу ат минип өтүп бараткан болот. Келишимдүү жигиттерди көрүп, король токтойт да, балдарды ак сарайга алып келишин буюрат.

Ал: «Силер кимсиңер жана кайдан келдиңер?» – деп сурайт.

Канзаадалардын улуусу баштарынан өткөн кайгылуу окуяны айтып берет. Муну уккан король: «Силер менин королдугумда тургула, мага менин учу-кыйырысыз чоң королдугумду башкарууга жардам бергиле. Менин айдай сулуу кызым бар. Мен сенин ага үйлөнүшүңдү каалайм. Менин көзүм өткөн соң, ордума сен король болосуң» – деди.

Канзаада макул болот жана кырк күн тоюн, отуз күн оюн куруп кандын кызы турмушка чыгат. Бир

канча жылдан кийин король каза болуп, королдукту башкаруу иши улуу канзааданын колуна өтөт. Ал акылмандуулук менен башкарат жана иниси экөө ак сарайда бактылуу өмүр сүрүшөт.

Күндөрдүн биринде чектеш жайгашкан айылдардын биринде жашагандар королдукка кол салышат. Канзаадалардын улуусу, азыркы король өз жоокерлери менен урушка аттанып кетет.

Кетеринде ал: «Менин сүйүктүү бир тууганымды жакшылап кара, ага кимдир бирөө зыян келтирбесин» – деп, инисин аялына табыштайт.

Агасы кеткен соң иниси жалгызсырады. Ал тажрыйбалуу карыган жоокерди ага согуш өнөрүн үйрөтүшүн суранып, убактысынын көбүн жаңы өнөрдү үйрөнүү менен өткөрчү болду. Анын бөлмөсүнөн сарайдын бакчасы жакшы көрүнөр эле. Сыртта, анын эшигинен алыс эмес жерде, ак мрамордон жасалган чоң пил турчу. Бир түнү кокусунан башкача бир чыккан үн аны ойготту. Ал көргөн көзүнө ишенбей турду. Ал пил учканы даярданып жаткан эле. Канайым ага минип алыптыр, пил менен канайым түнкү асманды көздөй учуп кетишти. Учуп кеткен экөө кайра кайтып келишти. Пил өзү дайыма турчу жерге келип конду да, кыймылсыз катып калды. Канайым дабыш чыгарбай ак сарайга кирип кетти. Канзаада кызыгып калды. Ал канайым бир нерсе деп айтабы деп күттү. Бирок ал эч нерсе деп айтпагандыктан бала да унчукпайт. Кечинде ал күндөгүдөн эртерээк жатууга кетимиш болот да, ал сыртка чыгып, пилди аябай сынап карайт. Ал пилдин ичи бош экенин билет, анын ичине кире турган кичинекей тепкичтүү эшиги да бар экенин көрөт. Ал ичине кирип, чыдамсыздык менен түндүн киришин күтөт. Көп өтпөй канайымдын пилге отурганын укту. Ал пилди эки жолу чапты. Пил жогору көтөрүлдү да учуп

кетти. Бир канча убакыт өткөн соң ал кайра конду. Канзаада күтүп турду. Канайымдын кеткенине толук көзү жеткенде гана, ал сыртка чыкты. Ал жаркыраган кан сарайдын бакчасында эле. Кан сарай үйлөнүү тою болуп жаткандай жасалгаланган болчу. Чындыгында эле үйлөнүү тою болуп жатыптыр. Канзада эч кимге көрүнбөй, сарайдан сыртка чыкты. Бир аз баскан соң алдынан, той ээлерин көрдү. Ал аябай кымбат баалуу кийимдерди кийген бирөө алдыда баратканын жана жол бергиле деп суранганын көрүп аябай таң калды. Ал киши: Сен бизге жардам бере аласыңбы? – деп сурады.

– Эмне болду? – дедим.

– Биздин канзаадабыздын көзү кыйшык, өңү серт. Келиндин атасы муну билбейт. Эгер ал канзааданы көрсө, бизди эшигинин алдына да жолотпойт. Биз буга жол бербешибиз керек, анткени ал бизге аябай көп байлык берем деп сөз берген, биз бул байлыкты колдон чыгарбашыбыз керек. Сен келишимдүү жигит экенсиң. Канзаданын ордуна бүгүн кечинде канзада болуп бергенге макул болсоң, биз сени ыраазы кылат элек, – деди.

Канзаада кызыктуу окуяларга аралашканды жакшы көрчү, мындан эч кандай жамандык көргөн жок. Ал кийимин алмаштырып, тойго деп кооздолгон атка минди. Үйлөнүү тоюндагылар түптүз сарайды көздөй жол тартышты, аларды жаркыраган оттор жана гүлдөр менен тосуп алышты.

– Аябай сулуу жигит экен, – деди күйөө балага суктана карап бир айым. Канзаада келери менен нике кыюу салтанаты дароо башталды, башталган той токтобой улана берди. Канзаада жеңесин бир жолу көрдү, ал аябай бош эмес болуп көрүндү жана ага эч кандай көңүл бурган жок. Нике кыюу салтынан соң, жаш жу-

байлар бөлмөгө киргизилди. Түн ортосу болуп калган, канзаада кетүүнү ойлоп тынчсызданып жатты. Алар бөлмөдө өздөрү калганда, канзаада: «Кечиресиз, урматтуу канайым, мен сизге чындыкты айтышым керек» – деди. Ал чыныгы күйөө бала менен орун кандайча алмашканын айтты.

– Эртең ал келип, сенин күйөөң экендигин айтат. Эки жүздүүлүк үчүн кечирип кой. Мен азыр кетишим керек, – деди.

Канайым анын айтып берген окуясына аябай таң калды, аны коё бербей:

– Мен сага тумушка чыкканмын, мен сенин аялыңмын. Эч ким келип мени менин аялымсың деп талап кыла албайт. Эгер кетишиң керек болсо, бара бер, бирок мага шакегиңди ташта. Сен менин шакегимди ал. Бул биздин баш кошконубуздун далили болот. Шакектер менен алмашып, канзаада кетүүгө шашты. Ал пилдин курсагындагы тепкичтер менен анын ичине кирип, эшикти жапты. Бир аздан кийин ал эки жолу урулган үндү укту жана пил асманга көтөрүлдү. Ал конгондо канзаада канайымдын пилден түшүп кетишин күтүп турду. Ал кеткен соң пилден чыгып бөлмөсүнө жөнөдү, канайым ага көрүнбөй, анын пилден чыгып бөлмөсүнө кирип кеткенин көрүп койдү. Канайым тынчсыздана баштады. Ал сөзсүз байкесине муну айтат. Ал келечегин ойлоп, кайнисинин көзүн тазалоону чечти. Ал сыйкырдуу жипти алып, кенже канзаада уктап калганда, жипти анын мойнуна ороду. Ошол замат канзаада эликке айланып, сарайдан чуркап чыгып кетти. Өзүнүн эликке айланып калганын билгенде ал абдан жаман болду. Токойдо жем издеп жүргөн коркунучтуу жырткыч айбандардан ал өзүн кантип сактайт эле? Ал токойго киргенден коркуп, чет-жакасында эле жүрдү. Ал сарайга кеткен жолдун жээгинде жүрдү.

Бир нече күндөн кийин ушул жол менен агасы согуштан кайтып келет. Ал эликти көрүп, анын укмуштай кооз терисине суктанат. Элик болсо, чыныгы анын иниси, агасын көрүп толкундап кетет. Ал агасы токтогон бактардын көлөкөсүн көздөй жайбаракат басып келди. Күтүлбөгөн жерден анын мойнундагы жиби бир чырпыкка илинип, мойнунан түшүп калды. Ошол замат маралдын ордуна кенже канзаада туруп калат. Муну агасы көрөт.

– Мунуң эмне? – деп сурайт улуу канзаада. Иниси болгон окуянын баарын айтып берет жана эми бул абалда эмне кылышы керектигин сурайт. Байкесинин кыжыры келип, ачууланат.

– Бул аял, кандайча мрамор пилди учура алды? Ал дагы да жамандык кыла электе жазалашым керек, – деди агасы. Ал жипти алды да инисинин моюнуна ороду, иниси кайрадан эликке айланып калды. Улуу канзаада аны жетелеп алып сарайга келди.

– Менин иним кайда? – деп сурады ал аялынан. Аялы сарайдын эшигинин оозунда калтырылган эликти көргөн эмес, ошондуктан: «Канзаада кечээ ат минип кеткен, ошол боюнча кайтып келе элек» – деп жооп берди.

– Андай болсо, бул ким? – деп сурады ал, эликти бөлмөгө алып кирип. Ал сыйкырдуу жипти моюнунан алып салды эле, марал канзаадага айланды. Канайым коркконунан ыйлай баштады. Күйөөсү анын түрмөгө салынышын буюрат.

– Кана эми, бул мрамордон пилге минели да сенин жубайыңдын хан сарайына учуп баралы» – деди ал инисине. Алар пилге мингенде, пил учпай, дайыма тургандай, кыймылсыз тура берди.

– Бул кандайча? – деди агасы таң кала.

– Муну сенин аялың гана учура алат, – деди иниси.

Канайым пилди канзааданын келинчегинин сарайына учуруп алып барышына буйрук алат.

– Бул кимдин сарайына жол алганы турат? – деп сурады улуу канзаада.

– Менин таякемдин сарайына, – деп жооп берди аялы. – Ал жерге жеткиче биз жети тоону учуп өттүк, мен жээнимдин үйлөнүү тоюна баргам.

Канайым пилди эки жолу чапты. Ал асманга көтөрүлүп, учушун тездетти. Бир аз өткөн соң пил таякесинин сарайындагы бакчага барып конду. Канайым аларды таякеси менен тааныштырды, ал сыйкырчы король эле. Улуу канзаада: «Менин иним өзүнүн жубайын талап кылганы келди» – деди.

– Жубайын талап кылганы эмнеси! – деп таң калды карыя. – Бул кандайча? Бул менин кызымдын күйөөсү эмес.

– Мунун далили бар. Кичи пейилдикке, кызыңызды бул жерге чакыртыңызчы.

Канайым келип, кичүү канзааданы көргөнүнө абдан кубанды.

– Бул менин күйөөм! – деп кыйкырды ал. Ал баарына колундагы шакекти көрсөттү. Улуу канзаада бул шакек инисиники экендигин айтып, аны тааныйт. Андан соң кенже канзаада андагы шакекти көрсөтөт. Карыган киши да бул шакек кызыныкы экенин тааныйт. Кенже канзаада болгон окуяны кайра айтып берет. Король анын кызы келишимдүү канзаадага турмушка чыкканына кубанат. Кайрадан үйлөнүү тою болуп, укмуштуудай байлык чачылат. Андан соң эки бир тууган келинчектери менен пилге отуруп алып өздөрүнүн королдугуна учуп кетишет. Өз жерине келгенден кийин улуу канзаада пилди талкалап салат. Аялынын күнөөсүн кечирип, алар бактылуу жашап калышкан экен.

УЛУУ УРМАТТУУ ПАДЫША ТӨРТҮНЧҮ АКМАК

Алгери, илгери өткөн заманда белгисиз бир падыша өзүнүн вазирине өз королдугунан төрт акмакты таап келүүсүн буюрат. Вазир акмак издеп жолго чыгат. Вазир башына оор жүктү көтөрүп, пони минип келе жаткан адамды көрөт. Оор жүктү понинин үстүнө койбой, кыйналып башына көтөрүп келе жаткан киши акмак болбогондо эмне деп, өзүнө ишенет. Ал бул адамды табылган биринчи акмак деп эсептеп, андан аны менен бирге жүрүүсүн өтүнөт.

Вазир жолун андан ары улантат. Караса, бир адам көчөдөгү элдин баарына момпосуй таркатып жатыптыр. Вазир аны жанына чакырып, таттууну эмне себептен таркатып жатканын сурайт. Анда ал киши: «Мырза, мен аялым менен ажырашкандан кийин, ал кайрадан турмушка чыкты. Азыр ал эркек бала төрөдү. Мен ошого сүйүнүп, сүйүнгөнүмдөн момпосуй таркатып жүрөм» – деди. Вазир экинчи акмакты жолуктуруп, аны да бирге жүрүүсүн суранды.

Вазир ак сарайга келип, падышага эки акмакты көрсөттү. Король эмне себептен буларды акмак деп эсептегенин сурады эле, вазир себептерин айтты. Король аябай ыраазы болду. Андан соң король: «Мен сага төрт акмакты таап кел дедим эле. Эмне үчүн сен экөөнү эле алып келдиң? Дагы экөө кайда?» – деди. Вазир урматтоо менен падышага: «Улуу урматтуум, үчүнчү акмак менмин, анткени башка жумушту кыл-

бай убактымды акмак издеп өткөрдүм» – деди. Андан соң король: «Төртүнчү акмак кайда экенин билүүгө болобу?» – деп сурады. Вазир бул суроого жооп берүүнү каалабай кечирим сурайт. Бирок король жооп берүүсүн талап кылып туруп алат. Анда вазир: «Улуу урматтуум, кечирип коюңуз. Төртүнчү акмак сиз болосуз» – деди. Король эмнеге аны акмак деп айтканынын себебин билгиси келет. Анда вазир: «Улуу урматтуум Сиз төртүнчү акмаксыз, анткени төрт акылдууну таап кел деп буйрук берүүнүн ордуна, төрт акмакты таап кел деген буйрук бердиңиз» – деп айтты.

Король вазиринин акылдуу экенин билип, өзүнүн абалынан уялды. Ал вазиринин акылмандуулугу жана ага берилгендигин баалап, ага сыйлык тартуулады.

КАЙЫРЧЫ КОРОЛЬ

Улгери, илгери өткөн заманда бир Нарасимха Райа деген король болуптур. Анын королдугу гүлдөп өскөн жана эбегейсиз чоң болуптур. Ал эбегейсиз байлыктын ээси болуп, жыргалчылыкта жашаган экен. Ал убакыттын көпчүлүгүн аң уулоо менен өткөргөндү аябай жакшы көрчү. Бир күнү ал аябай көп жан-жөкөрү менен жунглиге сапар алат. Канакакоте жунглиси аябай алыста эле.

Жунглиге келишип баары аң уулаганы, аң издеп ар тарапка багыт алышат. Король жан-жөкөрлөрүн таппай, адашып кетет да токойду жалгыз аралап жүрөт. Көп убакыт адашып, аябай чарчаган король жолун табат.

Асманды кара булут каптап, бир аз убакыттан кийин жамгыр төктү. Король бул түнү ак сарайга жете албастыгын сезди. Ал жакын жердеги бир айылда түнөп калууну туура деп чечет. Атын бастырып келатып, бир жарыкты көрдү. Ал кыштакка кайрылды да, биринчи эле туш келген эшикти каккылады. Бул үйдө бир дыйкан жашачу эле. «Мен жолоочумун. Жолдон адашып кеттим. Мага түнөгөнгө жай керек эле» – деди.

Дыйкан жолоочуну кучак жайып тосуп алды: «Кел, бул сенин да үйүң. Түнкү конок, кудай конок болот» – деди ал.

Король аларга өзүн алыскы сапардан шаарга кайтып келе жаткан королдун чабарманы катары тааныштырат.

бай убактымды акмак издеп өткөрдүм» – деди. Андан соң король: «Төртүнчү акмак кайда экенин билүүгө болобу?» – деп сурады. Вазир бул суроого жооп берүүнү каалабай кечирим сурайт. Бирок король жооп берүүсүн талап кылып туруп алат. Анда вазир: «Улуу урматтуум, кечирип коюңуз. Төртүнчү акмак сиз болосуз» – деди. Король эмнеге аны акмак деп айтканынын себебин билгиси келет. Анда вазир: «Улуу урматтуум Сиз төртүнчү акмаксыз, анткени төрт акылдууну таап кел деп буйрук берүүнүн ордуна, төрт акмакты таап кел деген буйрук бердиңиз» – деп айтты.

Король вазиринин акылдуу экенин билип, өзүнүн абалынан уялды. Ал вазиринин акылмандуулугу жана ага берилгендигин баалап, ага сыйлык тартуулады.

Дыйкан кургак кийимдерди алды да, кийимиңизди которуп алыңыз деп ага сунду. Андан соң: «Сиз бир аз эс алыңыз. Менин аялым бир нерсе жасай койсун, мен болсо сиздин атыңызды карап келейин» – дейт.

Дыйкандын аялы жөнөкөй бир тамак бышырат. Бирок король аябай ачка болгондуктан, тамшанып жейт да, дыйкан салып берген төшөккө жатып, терең уйкуга кирет.

Эртеси таң атпай, ал ойгоно электе эле дыйкан менен аялы конокко деп сүт жана мөмө-жемиштерди даярдап коюшкан эле. Ража Райя алардын меймандостугуна аябай ыраазы болот. Ал дыйкан менен анын аялына бардык жакшылыгы үчүн ыраазычылыгын билдирет. Ал чөнтөгүнөн кичинекей бир кагазды алып чыгып, анын үстүнө бир нерселерди жазды. Король кагазды ага берип: «Эгер сен качандыр бир убакта кыйнала турган болсоң же бир нерсе зарыл боло турган болсо, шаарга келип, сарайдагы королдун желдеттерине бул кагазды көрсөтсөң, кандай жардам керек болсо, көрсөтүлөт» – деди.

Андан соң атына минди да, жөнөп кетти. Королдун сөздөрү дыйкан менен аялы үчүн табышмак болуп калды. Алар катты кутунун ичине салып, коопсуз бир жерге катып коюшту.

Бир нече жылдан кийин айылда кургакчылык болот. Адамдар ачка болуп, алардын малы кырыла баштайт.

Дыйкан баягы кутуга салып катып койгон алакандай кагазды эстейт. Ал шаарга барып тагдырын сынап көрмөкчү болот.

Ак сарайдын кире беришиндеги эшикти кайтарган аскерлерге бул кагазды көрсөтөт. Аскер аны сарайдын ичине киргизет, королдун жигиттери аны андан ары ак мрамордон жасалган кооз храмга чейин алып келишет. Бул жерге чейин жеткирген жигит андан

ары түптүз өзүнүн барышын өтүнөт. Храмдын ичинде король Чамундамба Кудайына сыйынып жатканын көрөт. Дыйкан королду таанып, кайра артка чыгайын дейт.

Ража Рая: «Улуу урматтуу энеке! Сен мага берген бардык жыргалчылыгың үчүн ыраазымын. Бирок мен дагы да көп нерсе каалайм. Кичи пейилдикке, мага дүйнөдөгү бардык нерсени бер жана мага ак батаңды бер» – деп сыйынды.

Дыйкан көпкө күтпөй кетип калды. Ал тезирээк ак сарайдан чыгып кетүүгө шашты. Сыртка чыккан эшиктин жанына келгенде колундагы кагазды ыргытып жиберип, айылын көздөй сапар алды.

Королдун аскери ал кагазды алып, королго алып барды. Король дыйканга эмне керек болгонун, өзү барып билүүнү чечет.

Ал айылга келип, фермерден эмне болгонун сураганда, ал мындай дейт: «Мен сизден жардам сурап барган элем. Сиздин храмда сыйынып жатканыңызды көрдүм. Сиз – королсуз, сизге Кудай дүйнөдөгү бардык нерсени берген. Бирок сиз дагы деле Кудайдан сизге көптү беришин тилеп жатасыз. Муну көрүп, мен сиз мага караганда кедейирээк окшойсуз деп ойлодум. Ошондуктан сизден эч нерсе сурабай кетип калдым».

Король бир аз убакыт унчукпай турду, ойлонду. Күтүүсүздөн ал дыйканга башын ийип, терең урматтоо менен, андан кечирим сурайт. Андан кийин ал жан-жөкөрлөрү менен сарайга кайтып келип, дароо айылдагы бардык адамдарга жардам берилсин деген буйругун чыгарат. Аларга оор мезгилди жоготуусуз өткөрүп жиберүү үчүн жетишерлик дан берилет.

КЕМПИР ЖАНА КАЙЫРЧЫ

Улгери өткөн бир заманда бир кыштактын четинде кичинекей бир кепеде бир кайырчы жашаптыр. Ал күнүгө жегенге нан табыш үчүн кайырчылап айылга барып келип турчу экен. Ал нандын жарымын түштө жеп, калганын кечки тамак үчүн калтырып койчу. Үйүмө конок келип калса бергенге деп, дагы бир бөлүгүн калтырып коймой адаты да бар эле.

Айылда бир карыган кемпир турчу эле. Анын шаарда иштеген жана андан узакта жашаган жалгыз уулу бар болчу. Бир күнү тилемчи карыган кемпирдин үйүнө кайыр сурап барат. Кемпир дайыма кайыр сурап келген бул кайырчыдан тажап, андан кутулгусу келет. Ал кайырчыга уу кошулган нан берет. Кайырчы эч нерседен капарсыз ал нанды алып, башка эч нерсе албай, кепесине кайтат.

Көп убакыт өтпөй эле карыган кемпирдин уулу кайырчынын үйүнө келет. Күн аябай ысык болчу, кемпирдин баласы суусап да, ачка да болуп турган. Ал эс алгысы келип, суу жана жегенге бир нерсе бере алар бекенсиз деп сурайт. Думана ага ичкенге суу, жегенге нан берет. Тагдырдын буйругу менен, уу кошулган нанды анын баласы жеп алат. Ал үйүнө барып, бир аз убакыт өтүп-өтпөй каза болот. Кемпир думанага берген нанды баласы жегенин сезет. Ал ыйлайт, сыздайт, баласынын өмүрүнө тете күнөө кылганын мойнуна алат.

ШАМАЛ ЖАНА КҮН

Бир күнү Шамал менен Күн кимден ким күчтүү деп талашып калышат. Бир убакта оромолго оронгон, башында чоң чалмасы бар бир кишини көрүп калышат. Алар андан кимибизден кимибиз күчтүүрөкпүз деп сурашат. Анда ал киши аларга: «Талашып-таргышпагыла. Мен силерди сынайын. Мен оромолума ороном да, силерден алыстайм. Ким үстүмдөгү оромолду менден ажырата алса, ошол күчтүү болот» – деп айтат. Шамал биринчи болуп бактысын сынагысы келет. Күн буга макул болот. Шамал катуу сого баштады, киши кыйналып баса албай да калды, бирок шамалдын катуу согушу менен оромолу анын денесине дагы да бекемирээк жабышып, оролду. Ал оромолдун бир учун башындагы чалмасына бекем байлап койду. Шамалдын күчү адам оромолун бекем кармап, анын учуруп жибербөөгө аракет кылышын талап этти. Шамал жеңилгенин билдирип, Күнгө кезекти берет. Күн асманга көтөрүлүп, жер үстүнө болгон нурун чачыратты. Киши тердей баштады, ал оромолун чечип, таягына илип койду. Ошентип, Шамал Күндөн жеңилгенин билдирген экен.

ОЙЧУЛ ЖАНА МАЙ САТКАН СООДАГЕР

Бир күнү ойчул май чыгарып саткан соодагердин үйүнө кунжут майын алыш үчүн барып калат. Ал май алып жатканда, тегирмен иштеп жаткан. Майчы ар бир буканын мойнуна кичинекей коңгуроодон илип койгон экен. Букалар тегеренип баскан сайын алардын мойнундагы коңгуроонун үнү угулуп жатты.

Ойчул майчыдан: «Эмне үчүн букаларыңдын мойнуна коңгуроо тагып койгонсуң?» – деп сурады. Майчы: «Тегирмен иштеп жаткан учурда мен дайыма эле бул жерде боло бербейм. Кээде үйдүн ичине кирип иштейм. Коңгуроолордун жардамы менен букалардын бир жерде токтоп туруп калганын же айланып басып жүрүшкөнүн биле алам. Коңгуроонун үнү чыкпай калганда, алардын баспай токтоп калганын билем. Ошондо мен сыртка чыгып аларды айдап коём, алар кайрадан айлана башташат» – деди. Ойчул кайрадан мындай суроо узатты: «Букалар бир жерде туруп алып баштарын чайкай беришсе деле коңгуроонун үнү чыга берет да. Бул учурда эмне кыласың?» Май жасап саткан соодагер: «Жакшы! Менин букаларым сиз сыяктуу чоң ойчул эмес. Ошондуктан алар тегирменди айланып баспаган учурда моюндарын чайкашпайт».

Ойчул уят болуп, үйүнө кайткан экен.

МАЗМУНУ

Түзүүчүдөн.....	3
БАРДЫГЫ ӨЗУБҮЗДҮН ЖЫРГАЛЧЫЛЫГЫБЫЗ ҮЧҮН.....	4
СООДАГЕРДИН НАСААТЫ.....	7
КОЙЧУНУН ЛОГИКАСЫ.....	9
НАГАРАЖА.....	10
ТООС КУШ БОЛГУСУ КЕЛГЕН ЧӨӨ.....	12
ЗААРДУУ АЯЛ	14
КУДУКТАГЫ КИШИ.....	17
КИЧИНЕКЕЙ КЫЗДЫН БАШЫН ООРУТКАН СУРОО.....	18
ЭМНЕ ҮЧҮН ДХАРМАПАДА ӨЗ ӨМҮРҮН КУРМАНДЫККА ЧАЛДЫ.....	20
РУПИЙ ДАРАГЫ.....	29
ЭНЕНИН СҮЙҮҮСҮ	32
АКЫЛДУУ КЫЗ.....	37
УЧУУЧУ ПИЛ.....	39
УЛУУ УРМАТТУУ ПАДЫША ТӨРТҮНЧҮ АКМАК.....	46
КАЙЫРЧЫ КОРОЛЬ.....	49
КЕМПИР ЖАНА КАЙЫРЧЫ	52
ШАМАЛ ЖАНА КҮН	54
ОЙЧУЛ ЖАНА МАЙ САТКАН СООДАГЕР	55

*Которгон К. Кулалиева
Сүрөтчүсү М. Бусурманкулов
Редактору М. Молдалиева.
Техн. редактору Ж. Жолдошева
Компьютердик калыпка салган М. Кадыров.*

Басууга 29.03. 2016-ж. кол коюлду.
Офсет кагазы. Форматы 60x84^{1/16}. Көлөмү 3,5 басма табак.
Заказ № 179. Нускасы 500 даана.

Бишкек шаары, Бөкөнбаев көчөсү, 182.
«Кыргыз энциклопедиясы» башкы редакциясы

